

VONDELINGEN TE HOUTHEM (1)

Rinus Suijkerbuijk

In de afgelopen jaren heeft er in Duitsland en België een discussie plaatsgevonden over de vraag of het te vondeling leggen van jonggeborenen vergemakkelijkt zou moeten worden. In plaats van een baby achter te laten in bijvoorbeeld een kerkportaal zouden er plekken moeten komen waar vrouwen volstrekt anoniem en veilig hun kindje kunnen achterlaten. In Duitsland doen inmiddels zo'n tachtig erkende 'Babyklappen' dienst, doch in België wordt een 'vondelingenschuif' niet door de overheid erkend, doch ze bestaan er al wel. Gelukkig wordt er uiterst zelden daadwerkelijk gebruik van gemaakt.

Het probleem van de ongewenste kinderen is eeuwenoud: reeds Mozes werd in een mandje op de Nijl achtergelaten. En de 'vondelingenschuif' is een duplicaat van de rol bedoeld in de Wet van 17 december 1796 (27 Frimaire An 5), tijdens het Franse regime ook hier te lande ingevoerd¹. Hoewel het te vondeling leggen strafbaar was gesteld in het Wetboek van Strafrecht, bestond er ook een wet die bepaalde dat vondelingen op kosten van de Staat moesten worden opgevoed. In iedere arrondissementshoofdplaats moest een vondelingenhuis zijn met een rol, waarin de kinderen te vondeling gelegd konden worden². Dus bevond er zich ook te Maastricht, in de Lenculenstraat (thans de Toneelacademie), een vondelingenhuis, waarvan Joannes Wenceslaus Albert lange tijd de beheerder was.

Zijn dochter, Josephine Anna Marie, neemt omstreeks 1819 op 22-jarige leeftijd een bijzonder initiatief. De economische omstandigheden waren slecht en de verzorging van verwaarloosde kinderen en wezen kwam niet voor rekening van de Staat. De verzorging en opvoeding van vondelingen kwamen echter wel voor rekening van de Staat. Handig gebruik makend van de wetsbepalingen heeft zij vele ongelukkige vrouwen en meisjes 'geholpen' door hen hun kinderen af te doen staan, te vondeling te leggen aan de poort van het vondelingenhuis. Door de vondeling te voorzien van bijzondere kenmerken (kledingstukken of briefje) konden zij altijd nog hun kind terug claimen. En de vondelingen werden goed verzorgd en opgevoed.

Zolang het Rijk maar betaalde liep het sociale werk van Josephine Albert prima. In de jaren 1819-1821 bedroeg het aantal vondelingen te Maastricht 250 kinderen op een totaal van 2352 ingeschreven levendgeborenen, meer dan 10%!

In september 1823 werd de Rijkssubsidie voor het vondelingenhuis te Maastricht ingetrokken en op bevel van het gemeentebestuur werd de rol aan het vondelingenhuis verwijderd. Het aantal vondelingen liep terug; in 1824 werden er nog 5 gevonden!

Omdat het vondelingenhuis slechts een veertigtal kinderen kon huisvesten, werden de overigen in pleeggezinnen in de omgeving van Maastricht tegen een vergoeding ondergebracht. Zo werden ook een aantal vondelingen te Houthem opgenomen. Hoeveel precies, tegen welke voorwaarden, gedurende welke perioden is niet bekend, noch onderzocht. Wel blijkt uit het begraafregister van de parochie dat een aantal vondelingen te Houthem (jong) overleed:

Begraafdatum	Familienaam	Voornamen	Leeftijd	Ondergebracht bij
15.03.1821	Basilie	Joanna (Zoë)	12 dagen	Joannes Wilms
21.06.1821	Gro(o)nd	Hubertina	13 maanden	Joannes Wilms
25.11.1821	Fluks	Florentina	1 maand	Joannes Wilms
04.06.1823	Biessen	Constantia	10 maanden	Joannes Wilms
18.12.1821	Bertil (Bertel)	Margarita	21 maanden	Petrus Limpens
13.04.1823	Orst	Francisca	8 dagen	Petrus Limpens
15.03.1824	Ellik (Illik)	Nicolaus	8 maanden	Joannes Sijben
07.03.1820	Bastane	Paulina	2,5 maanden	Joannes Sijben
28.04.1838	Nommers	Maria Anna	14 jaar	Joannes Schrooders
23.12.1820	Spood	Albertus	2 maanden	Caspar Velraeij
22.07.1823	Klorikx	Josephina	17 maanden	Servatius Deckers, daghuurder, 26 j
21.11.1820	Allenberg	Joannes	5,5 maanden	Joannes Duijkers, daghuurder, 35 j
18.05.1820	Rots	Leopoldus	1,5 maand	Wilhelmus Speessen

De kindersterfte was in die tijd erg hoog. Van de eigen zes kinderen van Joannes Wilms en Anna Catharina Lousberg bijvoorbeeld overleed Joannes Mathias na 12 dagen en Joannes Wilhelmus na 4 dagen.

Opvallend aan bovenstaande lijst is de keuze van de familienamen. Voorgescreven was dat een vondeling geen bestaande familienaam gegeven mocht worden, vandaar dat vaak gekozen werd voor een naam in relatie tot vindplaats, omstandigheden, feestdag, als de naam al niet volkomen aan de fantasie ontsproot.

Van de vondst van een vondeling diende door de ambtenaar van de burgerlijke stand een proces-verbaal te worden opgemaakt op het moment dat het kind aan hem vertoond werd ter inschrijving in het geboorteregister.

Ongehuwde moeders werden in die tijd (en nog lang daarna) als zondig behandeld: zij hadden een onwettig kind gebaard en moesten maar zien hoe zij de middelen verkregen om dit te voeden. Uit vrees voor de schande brachten zij hun kind vaak ter wereld in een ander dorp of stad. Vaak werden zij daarna in het gezin van de grootouders opgenomen, als ware het hun eigen kind. Ten einde raad werd ook wel voor ter vondeling leggen gekozen, een methode die in de jaren 1813-1823 in Maastricht, om economische redenen zoals hiervoor vermeld, vaker werd gebruikt.

Petrus Robeers / Jan Evan

Op 28 december 1818 noteert de pastoor te Houthem de doop van **Petrus**, onwettige zoon van Maria **Robeers**, van alhier afkomstig en woonachtig te Maastricht. Als doopgetuigen treden op Petrus Crutsen en Maria Joanna Vaessens uit Houthem.

De moeder keert blijkbaar met haar kind naar Maastricht terug en legt het te vondeling op de stoep van het vondelinghuis op de Lenkulestraat. *"Op 28 december 1818 ten drie uren des namiddags is voor de Burgemeester, ambtenaar van den burgerlijken stand der stad Maastricht gecompareerd Joannes Albert, huishouder van het vondelings-huis, dewelke verklaarde:*

*Dat op gisteren, omstreeks zeven uren s'avonds, aan de deure zijner woning gebeld is geworden, en dat hij dezelve geopend hebbende, op de stoep een jonk kind heeft zien leggen, het welk hij dadelijk en tot nader order in voormeld huis opgenomen heeft; alwelk kind aan ons vertoond is geworden ingewonden in twee stukken wolle dekken, een dito windel en een linne doek, en gekleed met een linne hemd en een rood geblond katoene musje, alles noch met letters noch met cijfers geteekend. Naar visitatie van dit kind hebben wij erkend dat het van het mannelijk geslacht was, schijnende nieuw-geboren te zijn, en dat het geene byzondere lidteekens op zijn lighaam had. Terstond hebben wij hetzelfde ingeschreven onde de naam en voornaam van **Jan Evan**, en hebben bevolen, overeenkomstig artikel 58 van het burgerlijk wetboek, dat, tot nadere dispositie der Edele grootachtbare heeren gedeputeerde Staten dezer Provincie evengenoemd kind in meergemeld vondelingshuis zal worden geadmitteerd."*

Een dag later, op 29 december 1818 wordt Joannes Evan in de St. Servaas te Maastricht gedoopt, waarbij als doopgetuigen optreden Christianus Speessens en Anna Moers. Deze laatste personen treden regelmatig als "peter en meter" op bij de doop van vondelingen, maar hebben geen enkele familierelatie met het kind.

De pasgeborene wordt naar Meerssen gebracht ter verdere opvoeding, doch overlijdt al vrij spoedig op 14 januari 1819. De pastoor van de H. Bartholomaeus-parochie aldaar noteert het overlijden van Joannes Evan, gevonden te Maastricht op 27 december van het voorafgaande jaar, en begraaft het kind op 15 januari 1819.

Het gemeentelijke register van Houthem bevat geen geboorte-inschrijving, terwijl in Meerssen nagelaten wordt om het overlijden burgerlijk te laten registreren. Aan wie het kind te Meerssen toevertrouwd was, is dus voortsnog onbekend.

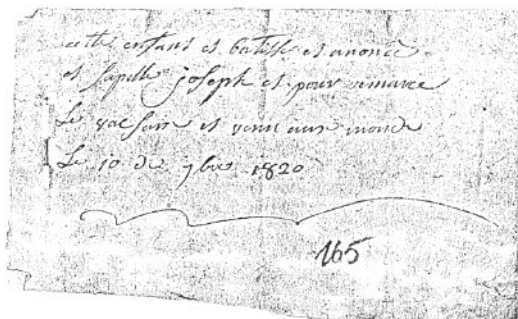
Dat Petrus Robeers identiek is aan Joannes Evan blijkt uit de notitie die de pastoor te Houthem aan de doopinschrijving van 28 december 1818 toevoegde: *"is overleden op 14 januari 1819 en begraven te Meerssen, werd te vondeling gelegd te Maastricht en voorwaardelijk gedoopt in de St. Servaaskerk onder de naam van Joannes Evan op 29 december 1818."*

Raadpleging van kerkregisters kan dus voor de genealoog verrassende gegevens opleveren!

Joseph Mela

*"Op 27 september 1820 ten half acht des avonds in de rol geplaatst van het vondelings huis op de Linkulestraat, is gevonden een kind van het mannelijk geslacht, schijnende omtrent veertien dagen oud te zijn, aan hetwelk de voornaam en naam van **Joseph Mela** gegeven zijn geworden."* Zo luidt de geboorteakte door de ambtenaar te Maastricht opgemaakt, die het relatief gemakkelijk had: op de vondeling was een briefje gevonden, waarin aan-

gegeven was dat het kind, geboren op 10 september 1820, gedoopt was en Joseph heette³. Waarom de achternaam Mela (zwart?) werd gekozen, is onduidelijk.

Deze vondeling blijkt in 1923 bij 'Speeskens' in Houthem geplaatst te zijn, dezelfde Wilhelmus Speesen aan wie eerder ook vondeling Leopoldus Rots was toevertrouwd.

Wilhelmus Speesen, gedurende de Franse tijd steeds Guillaume genoemd, was een "echten zoon" van akkerman Joannes Spiesen

en Agnes Weusten. Hoewel zijn vader als geletterd man beschreven wordt, kon Willem Speesen niet schrijven, blijkens de verklaringen in de vele (geboorte- en overlijdens)akten, waar hij als aangever/getuige optrad. Zijn 'pleegzoon' Joseph Mela heeft hij onderwijs laten geven, want diens handtekening treft men vaker aan.

Willem Spees(s)en werd r.k. gedoopt te Houthem op 14 februari 1778, was van beroep journalier/daglooner, couvreur/strooijdekker en overleed te Houthem in het gehucht Sint Gerlach op 2 december 1856, 78 jaar oud. De overlijdensaangifte geschiedde door Joseph Mela, metzelaar, oud 36 jaar, in wiens huis zijn 'pleegvader' overleed en Jan Joseph Geuskens, secretaris, oud 37 jaar, naburen.

Willem Speesen huwde te Houthem op 24 april 1805 met dagloonster Maria Muijkens (ook Mulkens of Meulkens genoemd) dochter van Pieter Mulkens, landbouwer, en Maria Helena Jacobs, geboren te Meerssen op 23 september 1776. Zij overleed te Houthem op 21 maart 1844, 67 jaar oud met nog slechts, naast haar man en 'pleegzoon' Joseph, één van haar acht kinderen in leven.

Uit hun huwelijk werden geboren, en overleden, allen te Houthem:

- 1) Marie Agnes te Sint Gerlach geboren op 2 februari 1806 en dezelfde dag gedoopt met als peter en meter Anna Catharina Speesen en Petrus Muijkens; zij overleed 16 april 1806, 10 weken oud, en werd de daaropvolgende dag begraven.
- 2) Marie Helene te Sint Gerlach geboren op 4 juni 1807 en dezelfde dag gedoopt met als peter en meter Joannes Speesen en Maria Catharina Muijkens; zij overleed op 1 september 1814, 7 jaar oud, en werd op 2 september 1814 begraven.
- 3) Marie Helene circa 1809 geboren, (een geboorte- noch doop-inschrijving werd te Houthem gevonden) overleed (in ouderlijk huis nr. 111) op 26 augustus 1815, 6 jaar oud (de overlijdensaangifte geschiedde door haar vader, Guillaume van St. Fijt, garde champêtre, en Henri Willems, cabaretier, voisins). Een inschrijving in het r.k. begraafregister van Houthem ontbreekt.

- 4) Jean (Jan) geboren op 1 juni 1810 en dezelfde dag gedoopt met als peter en meter Petrus Muijkens en Maria Ida Muijkens; hij overleed op 27 juni 1835, 25 jaar oud, en werd op 30 juni 1835 begraven.
- 5) Maria Agnes op 13 september 1812 gedoopt met als peter en meter Anna Catharina Speesen en Gerardus Muijkens; zij overleed, 25 jaar oud als dienstmeid en ongehuwd, op 13 juli 1838 en werd op 15 juli begraven.
- 6) Joannes Wilhelmus (Willem) op 25 september 1815 gedoopt met als peter en meter Dionysius Speesen en Mechtildis Mulkens op 21 september 1815[??], overleed als daglooner, ongehuwd, 22 jaar oud op 25 juli 1838 en werd op 27 juli 1838 begraven.
- 7) Joannes Petrus (Jan Pieter) geboren op 14 augustus 1819, gedoopt met als peter en meter Maria Ida Meuwen en Joannes Petrus Mutjen op 25 augustus 1819; hij overleed zonder beroep en ongehuwd op 29 december 1838 en werd 31 december 1838 begraven.
- 8) Maria Helena geboren op 8 oktober 1822 en dezelfde dag gedoopt met als peter en meter Maria Judith Hartmans en Pascalis Clerbach; zij huwde met dienstboode Joannes Leonardus Prikken, zoon van dagloner Joannes Pricken en Catharina Duijckers geboren te Houthem circa 1823; Maria Helena overleefde haar moeder, doch stierf vóór haar vader op 2 februari 1850 en werd op 4 februari 1850 begraven. Haar man overleed te Houthem op 25 januari 1860.

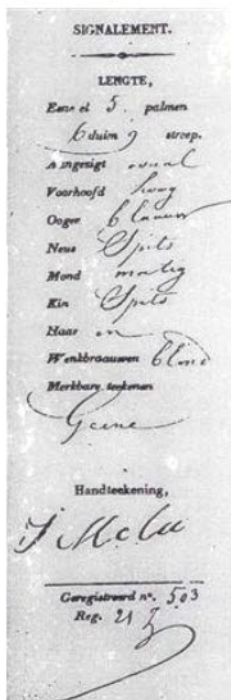
Tot en met 1815 werden alle burgerlijke akten in de Franse taal opgemaakt en de kerkelijke inschrijvingen in het Latijn. Bij het doen van de geboorteaangifte en het laten dopen, vaak op dezelfde dag, moest de vader eerst de pasgeboren baby op het gemeentehuis gaan vertonen en enkele getuigen meenemen zodat de ambtenaar voldoende kon vaststellen of het zich om een meisje danwel jongetje handelde. Bij de doop waren andere getuigen vereist, familieleden die als naamgevers en peter c.q. meter optraden. Velen speelden een bijrol bij de geboorte en hun namen geven ons nu enig zicht op de Houthemse gemeenschap van toen.

O.a.: Jean Ramaekers, menuisier, Martin Schouteten, journalier, Antoine Ackermans, laboureur, Henri Ramaekers, Servais Smeets, 29 jaar, menuisiers, Guillaume/Wilhelmus van St. Fijt, garde-champêtre/veldboode, Joseph Vandewijer, maitre-maçon, Joannes Demares, hovenier, Joannes Albertus Croon, akkerman en Wilhelmus Cabergh, akkerman vergezelden Willem Speesen bij diens verplichte bezoeken aan het gemeentehuis.

Van de nalatenschap van Willem Speessen wordt aangifte gedaan door Joannes Leonard Pricken, weduwnaar van Maria Helena Speessen, handelend als vader en wettige voogd over Maria Catharina Hubertina Pricken, zijn minderjarige dochter. Uit die aangifte blijkt dat Willem Speessen, op 2 januari 1855, 76 jaar oud, naar notaris Wijnans te Gulpen is gegaan om een testament te maken. Daarbij legateerde hij aan Joseph Mela, metzelaar, wonende te Houthem, *“eene som van Fl. 94,50 onder verplichting te laten lezen 150 zielemissen voor het heil der zielen van den erflater, alsmede van zijne overledene echtgenoot en kinderen.”* (De belastinginspecteur schrijft in de

marge: "de last aan dit legaat verbonden de waarde daarvan niet overtreffende dan hetzeker evenarende zoo schijnt geen regt van successie deswege verschuldigd te zijn").

Overigens geeft de successieaangifte slechts als nalatenschap aan "een perceel bouwland gelegen in de oude Geul gemeente Berg en Terblijt sectie A 888 ter grootte van twaalf roeden vijf en zeventig ellen [1275 centiare, een stukje grond dus van ongeveer 31 bij 41 meter]". Als Maria Catharina Hubertina Prikken op 16 februari 1865 te Houthem op 15-jarige leeftijd overlijdt, maakt dit stukje grond onderdeel uit van haar nalatenschap, die onder 29 erfgenamen verdeeld moet worden. Daaronder echter geen afstammeling van Willem Speessen, want zijn familietakje is met haar uitgestorven.

Joseph Mela (door pastoor te Houthem 'Mila' geschreven) als vondeling te Maastricht ingeschreven wordt ter opvoeding dus uitbesteed naar Willem Speessen in Houthem. Hij krijgt er voeding en onderwijs, "verdient zijn brood" als daglooner en metselaar en overlijdt te Houthem op 2 juni 1897. Hij behoefde nooit in de Nationale Militie te dienen, omdat hij uitgeloot werd. Aan dat feit hebben wij thans nog zijn signalement (anno 1848) te danken: "lengte eene el 5 palmen 6 duim 9 streep (oftewel 156,9 centimeter⁴), ovaal aangezicht, blauwe ogen en blond haar."

Kinderen van ongehuwde moeders (en vondelingen) waren hoogstwaarschijnlijk ook buiten het huwelijk geboren) werden toch wel als 'schande' beschouwd. Daarmee vereiste huwen moed.

Joseph Mela trouwt, 28 jaar oud, voor de eerste maal te Houthem op 24 november 1848 met de dan 47-jarige Anna Maria Demaré dochter van hovenier Jean Demaré (Demares) en Maria Suskens. Zij werd te Houthem geboren op 25 oktober 1801 en was breidster van beroep. Zij overleed te Houthem op 7 mei 1849, na een huwelijk van 5½ maand.

Vier jaar later, op 7 oktober 1853, hertrouwt Joseph Mela te Houthem met de dan 40 jaar oude Maria Elisabeth Thewissen dochter van schoenmaker Pieter Thewessen en Anna Elisabeth Willems geboren te Schimmert op 8 maart 1813. Zij is dienstmeid en overlijdt, na een huwelijk van 32 jaar te Houthem op 20 maart 1886.

Uit dit huwelijk worden te Houthem geboren:

- 1) Maria Hubertina, op 21 augustus 1854, en op diezelfde dag gedoopt met 'pleegopa' Wilhelmus Speesen als peter en Anna Maria Theeuwissen als meter;
- 2) een levenloos geboren dochter op 30 oktober 1856;

3) Maria Catharina op 16 januari 1859, gedoopt te Houthem op 17 januari 1859 met als peter Lambertus Theuwissen en Maria Catharina Orms, een niet verwante vondeling, als meter [van Mela/Speesen's zijde was niemand meer in leven die als meter kon optreden]; zij overleed te Houthem 3 juni 1864.

Voornoemde Maria Hubertina Mela overleed te Houthem op 9 maart 1908, echter na te Houthem op 5 oktober 1881 getrouwd te zijn met kleermaker Joannes Hubertus Curfs, zoon van landbouwer Mathijs Curfs en dienstmeid/landbouwerse Anna Maria Catharina Thewessen geboren te Houthem 20 september 1847. Joannes Hubertus Curfs overleed te Houthem op 9 december 1889, doch slaagde er in zijn ruim 8 jaar durende huwelijk vier kinderen te verwekken. Nakomelingen daarvan leven nog, maar de familienaam 'Mela' is uitgestorven.

Eindnoten:

1. J.H.J. Gulikers en Drs. M.K.J. Smeets in 'Huldeblijk, Bundel opstellen aangeboden aan de genealoog Jan J. M.H. Verzijl,...' Blz. 47-97, Vondelingen te Maastricht 1814-1823.
2. Artikel 3 van het keizerlijk decreet van 13 januari 1811 luidt: *"In elk hospice aengesteld om vondelingen aen te nemen, zal er een draye-poort wezen, alwaer zij zullen moeten gelegd worden"*. Terzijde van de poort van het vondelingenhuis bevond zich meestal een getraliede uitbouw, waarachter een grote, staande houten cilinder was aangebracht, die rondgedraaid kon worden om haar lengte-as, de vondelingenrol of -molen genoemd. De moeder die haar kind kwijt wilde, zette dit in de houten cilinder en draaide deze een halve slag, zodat men het kind er aan de binnenkant kon uithalen. Intussen verdween de (gemachtigde van de) moeder. De rol werd te Maastricht echter pas medio 1819 aangebracht.
3. *"Cette enfant es batisse et anoncé et s'apelle Joseph et pour remarc Le vacsain es venu aux monde le 10 de 7bre 1820"*. In de r.k. doopboeken van de Maastrichtse binnenstad, St. Servaas, St. Nicolaas, St. Mathias en St. Martinus, is in deze periode geen Joseph gedoopt. Als de bewering op het briefje op waarheid berust, dan zal buiten Maastricht, waarschijnlijk in het huidige België, naar gegevens over de ouder(s) van Joseph gezocht moeten worden.
4. In de Franse tijd werden de diverse maten en gewichten gestandaardiseerd door de invoering van het metrieke stelsel. De maten varieerden voorheen sterk: een el was in bijvoorbeeld Valkenburg 66,9 cm lang en in Wijnandsrade 79,2 cm. Vanaf 23 september 1801 was het gebruik van de nieuwe (centi)meter-maat in onze streken verplicht. Oude maten mochten niet meer gebruikt worden en er mocht slechts in meters, kilo's enz. (af)gerekend worden. Omdat de oude termen steeds weer opdoken werd toestaan dat ze gebruikt mochten worden, waarbij een el gelijk was aan een meter, een palm aan een decimeter, een duim aan een centimeter en een streep aan een millimeter.

(wordt vervolgd)

Heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach